

Kirken i møte med folkelige kulturformer.

Jeg skal begynne med å si noe om musikk.

Det store med musikk er flyktigheten.

Når et godt kirkekor eller en kantor ved sitt orgel løsner alle bånd og gir lytterne en stund på et utsiktspunkt mot himler og avgrunner, da skulle man ønske at man kunne fastholde øyeblikket, ramme det inn og henge det på veggen for resten av levetiden.

Men alle vet at det er umulig. Musikk er flyktig. Den strømmer igjennom oss en kort stund – som en heftig tanke, som en destillert sommerdag, eller som en fløy av en av høstens stormer.

Den lever idet den fødes, og dør idet den lever. Den flammer opp som en guddommelig hilsen og berører noen tak, vegger og sjeler før den blir borte i den umettelige og utakknemlige lufta.

Det hele er et ufattelig sløseri – på linje med Guds gavmilde hender som strør rundt seg med galakser for å gi dem noen milliarder av års eksistens, - uten at noen får øye på dem, eller som lar blomster og hele skoger vokse opp, visne og dø på steder hvor ingen tenkende vesener kan skrive bøker om dem, ikke engang sukke over skjønnheten i dem.

Men derfor er musikken også så kostelig. Så full av kraft. Når man vet at en vidunderlig gave blir borte i samme øyeblikk som man får den, blir den desto mer umistelig. Som livet aldri hadde blitt like mektig uten at vi levde det under dødens skygge.

En musiker vekker gudsbildet i seg og blir som en gud når musikkens mirakel oppstår i kontakten med instrumentet, enten instrumentet er stemmen, et rør av tre eller strenger av metall.

Og det man vet – når man kjenner at Guds ånd har rørt ved musikeren og instrumentet en stakket stund under en konsert eller en gudstjeneste hvor et verk sank så dypt i en av lytterne at hun bestemte seg for å tilgi seg selv alt som hadde skjedd den sommeren – det eneste man vet, er at denne musikalske begivenheten, dette lille øyeblikkets evighet aldri kan skje om igjen.

Det store med musikk er at den er flyktig. Den gjør øyeblikket evig fordi det aldri blir trivielt.

Kunsten berører oss

Når jeg begynner med dette lille musikalske credo, er det for å si noe om at kunst er viktig. Den berører oss, får oss til å gråte, provoserer oss, gjør oss rasende. God kunst gjør oss sjelden likegyldige. Bortsett fra at selv kunst, som for eksempel musikk som alt annet som i dag kan omsettes for penger kan trivialiseres når det blir for mye av den.

Men også i dag hvor musikk høres nesten overalt, er den viktig. Også i dag får den tårekanaler i sving, folk går på konserter for å bli berørt, Musikken fyller kirkene våre under gudstjenestene, og mennesker beveges, lytter, tar del, synger.

Den er et alltid tilgjengelig, komplett uforklarlig mirakel med evne til å bringe oss ut av fatning og henimot ekstasens høyder.

Men den gjør så mye annet også. Den kan gjøre oss urolige, oppgitte, hjemløse og uforsonlige. Og det rare er at den samme musikken kan virke totalt forskjellig på forskjellige mennesker. En hip hop-låt som får min sønn på 14 til å fryse på ryggen og gå i spinn av begeistring og gi ham store tanker om menneskets verd og muligheter kan for

meg fortone seg som det rene langhalm av støy og gjøre meg febril og motløs på menneskeartens vegne.

Hvordan ulike former for kunst virker på oss forteller hvem vi er, hvilken kultur vi tilhører, hva slags jordsmonn vi har grodd opp i, hvilken generasjon vi tilhører, hvilket hjertespråk vi har, hvilken følelsesdialekt vi snakker, hvor åpne, skeptiske, altetende eller vurderende vi er. Kunst kan avsløre oss, fortelle litt om det mennesket hver og en av oss er.

Hvis vi for eksempel lar oss utsette for musikk vi ikke gjenkjenner, ikke klarer å dekode, ikke har utviklet et mottakerapparat for, så kan den fare forbi som en strøm av lyd som ikke beveger noe annet enn luftmolekylene imellom oss, hvis den da ikke provoserer fram mørke tanker og hevnlyst.

Ta vare på den kirkemusikalske arv

I Nord-Europas lutherske kristenhet bærer vi en helt fantastisk kirkemusikalsk arv som vi må ta vare på. Å ta vare på den betyr ikke nødvendigvis at alt vi skal synge eller spille må hentes fra denne arven. Tvert imot, jo mer vi blander den med annet stoff, jo mer vi bryner den på annet materiale, jo mer tar vi vare på den.

Med musikken har kirken et helt unikt utgangspunkt for å finne veier mellom mennesker og grupper av mennesker som står tilsynelatende fjernt fra hverandre, men som når alt kommer til alt har det samme, grunnleggende menneskelige ståsted: På bunnen av vår sjel stiller vi alle de samme store spørsmål om hvorfor vi er til og hvor vi skal, om hvordan det kan ha seg at verden har så stort et mørke og så stort et lys. Alle undrer vi oss over hvilke forunderlige skapninger vi mennesker er.

Grunnen til at kirken kan finne slike veier mellom mennesker som kommer fra ulike himmelstrøk er at vi faktisk står trygt plantet i en tradisjon og vet hva det står for. Dessuten musikkens universelle og umiddelbare språk. Plasser for eksempel et kirkeor i en fremmed etnisitet, for eksempel i en landsby i Himalaya eller på et møte i Humanetisk Forbund. Det gjør alltid inntrykk når det synges med nerve og sjel. Det er min overbevisning at et godt og sjelfullt kirkekor kan frembringe toner det er umulig å beskytte seg mot – nær sagt uavhengig av kulturell bakgrunn.

Trekk kunstnere inn i kirkens arbeid

I vårt arbeid med Kirkens Kulturmelding i Norge, ”Kunsten å være kirke” så vi på kirkens økende behov for å trekke kunstnere inn i sitt arbeid. Den beste måten å gjøre det på er naturligvis at folk i kirken som selv driver med kunst søker allianser med andre kunstutøvere eller skapere av kunst. Allianser for å finne felles resonansrom, men også for å stå sammen mot kommersialismens forflatende trykk. Mange kunstnere leter etter steder hvor man lytter og sanser med et åpent sinn, steder hvor man tar kunsten på alvor. Kirkerommet er et slikt sted. Et rom som lytter et rom for de lange linjer i menneskets historie. Et unikt sted som peker på en annen type helhet og forståelsesramme enn den som måler alt i kroner og seertall.

En forsamlings musikkarbeid med kirkekor, barnekor, gudstjenestefeiring osv er altså en av de best tenkelige plattformer for slikt samarbeid. Men det krever at man har en annen innstilling enn den som bare går ut på å misjonere for sin egen sjanger, sitt eget uttrykk. Man må lytte, dele. Vise den oppfattheten av andres uttrykk som man ønsker å finne hos andre når man selv er utøver. Man må faktisk være oppdatert på hva som skjer i det lokalsamfunnet man hører til. Oppsøke andre arenaer enn sin egen. Lytte, åpne seg. Ta imot andres budskap med et åpent sinn. Med barnets undring. Slik man alltid best opplever kunst.

Jeg må si jeg allerede merker en kolossal forandring innen kirken i Norge i forhold til dette. Tidligere har vi hatt en lei tradisjon for å vise skepsis og mistenksomhet og en

velutviklet vaksomhet for på Vårherres vegne å slå ned på alt som kan tenkes å inneholde et anstøt eller noe som kan såre og krenke, noe som utfordrer skikkelighet og sømmelighet. Vi har arvet en angst for å gjøre noe galt. Men denne angsten er i ferd med å slippe taket i kirken. Vi ser nå flere og flere steder at kirken møter kunstnere med nysgjerrighet, åpenhet, undring og tillit – flere og flere innrømmes en autonom rett til å faktisk ha en gyldig stemme i kirken, selv om de ikke er utdannet ved et menighetsfakultet eller på annen måte har fått et autoritativt godkjenningsstempel..

Dette er også høyst påkrevet, for ser man historisk på det, har kunstnere hatt ett og annet å fortelle teologene som det faktisk er blitt god teologi av. En og annen påminnelse om hva som er kirkens fundament og som har blitt skjøvet i bakgrunnen, kanskje på grunn av kontrollbehov og maktavhengighet. Og jeg tror faktisk at Den Hellige Ånd arbeider ganske mye gjennom kunstnere og helt uavhengig av hva de bekjenner offentlig.

Kunst har åpenbaringskarakter, og slik er den i slekt med Den hellige ånd. Kunst er ikke noe vi skal bruke til noe, men noe vi skal la oss utsette for.

Hvordan oppdager vi samarbeidspartnere?

Vi må altså finne samarbeidspartnere innen kunstlivet som vi skal lytte til og respektere, lete etter muligheter sammen med. Det gjelder å bruke sansene for å oppdage dem.

Det enkleste er å se seg om i byen eller bygda og finne hvem som uavhengig av sjanger er dyktig. På musikkens område kan man se etter hvem som har evne til å få det til å klinge. Ikke hvem som mener det samme som meg eller hvem som scorer høyest innen fromhet og kristelighet. Gjerne en motpol. Det skal være en friksjonsflate mellom bue og streng for at fela skal låte. Finn en motsetning til den tradisjonelle kirkemusikken. Et bra danseband en trekkspiller, et storband, et spellemannslag eller en rapper. Det er det klingende resultat som teller, og ikke notebildet eller at det står et kjent komponistnavn under tittelen. Og vi skal huske at kirkemusikkens røtter ligger i den folkelige sang. Påfallende mange av salme- og sangbokas melodier har sitt opphav i alminnelige sanger om livet i sin alminnelighet med elskov og godt drikke, eller tilhørighet til bygd og natur som originaltema. Innenfor andre kunstformer gjelder det samme imperativ: Finn en motpol, og finn fremfor alt noen som har noe på hjertet. Noen som virkelig vi si noe med sin kunst. Og de finnes overalt. Hvis man ikke er for opptatt av at de skal føye seg lydlig inn under ortodoksien.

Kunst som vinner gjenklang i hele kirken

Vi skal i det hele tatt ikke være redde for de folkelige kulturformer. Det er mye snobbethet og forfengelighet som ligger til grunn når man i kirken snakker om å unngå forflatning og med det mener at det eneste som teller er linjene som går fra gregoriansk sang via Palestrina Buxtehude og Bach til dagens anerkjente kirkemusikk-komponister: Jeg tror mange forveksler de to begrepene folkelighet og forflatning. Folkelighet er ikke nødvendigvis flatt. Jeg tror enhver vil være enig i at Taubes visekunst er folkelig men vis meg den som vil hevde at den er forflatet. I dag er det ikke lenger adekvat å skille skarpt mellom det folkelige og den såkalte seriøse kunsten. Folk blander genre som aldri før og kunstnere beveger seg fritt på tvers av det gamle skillet mellom såkalt seriøst og folkelig. Men man kan være på vakt mot snobberi og mot det som bare dyrker det elitære.

Spørsmålet er i grunnen hvordan vi skaper rom for en estetikk og en kunst som vinner gjenklang i folkesjela i hele kirken, ikke bare hos den gudstjenestefeiende menighet?

Jeg mener selvsagt ikke at en forsamling skal gjøre markedsundersøkelser og ensidig forholde sin kunstpolitikk til hva folk spør etter. Spørsmålet er snarere hva folk trenger

enn hva de oppgir som behov. Men det skader da likevel ikke å forholde seg en smule til terrenget også. Hvor finner man resonansrom hos publikum?

Folkesjelas musikksmak

For å ta utgangspunkt i musikk, som er det området jeg har jobbet mest med: Hva er det som særpreger skandinavisk musikk? Hvor ligger i dag vår estetikk? Man kunne undersøke hva slags musikk som selger, men all min erfaring fra musikkbransjen tilsier at man da først må rydde unna et helt apparat av manipulatorer som på en eller annen måte får det til å se ut som om det folk liker er en god groove og et bra sound, en stil hvor hår- og klesmoter ser ut til å telle mer enn tekst og melodi. Dette apparatet befolker de kommersielle formidlerne. De ulike Plateselskap, butikk-kjeder, TV.- og radiokanaler, med tilhørende avisflora som har sin agenda for å tjene penger. Dette er et miljø hvor alle billedlig talt ligger med alle. Nei stol ikke på dem. Se ikke på pressens salgsbarometer eller radioens ratinglister.

Hvor finner vi folkesjela? Hva slags musikk er det folk kjenner seg og sitt liv igjen i. Musikk de kan gi hele sitt hjerte til. Jeg tror vi kan begynne med å se etter hva de ønsker spilt og sunget i brylluper og begravelser, både i kirken og under festen etterpå. Der finner man et sant uttrykk for hva man vil velge når man nærmer seg det virkelige betydningsfulle. Og hva er så det? Jeg tror de fleste i musikkbransjen i Norge vil kalle det ganske "Harry". (ref: Kurt Olsson) Vi liker rett og slett litt tilårskomne låter. Evergreens fra jazzens melodiske æra, kjente viser av svenske og norske trubadurer, Tears in heaven, Jag trivs bäst i öppna landskap, What a wonderful world, Yesterday, Somewhere over the rainbow, Edelweiss og Där björkorna susa. O bli hos meg og Jag har hört om en stad ovan molnen. Sanger med et sterkt innslag av nostalgi. Men hvor interessant blir det hvis forsamlingen skal la hele sitt musikkarbeid kretse rundt musikk fra en svunnen tid?

Kanskje ikke så veldig interessant. Men man behøver ikke ty til sanger av denne art for å forholde seg positivt til folkesjelas resonanskasse. Jeg tror det finnes andre måter. For min egen del arbeider jeg med en ide om å lage en norsk Harry-messe.

Ideen kommer fra en kar fra Nicaragua som heter Carlos Mejia Godoy. Han skrev Misa Campesina for 20 år siden. Det var en messe som plasserte Jesus rett inn i landsbygda i Nicaragua blant kaktus og papegøyer, med en far som er landarbeider og en mor som stryker blusene til hacienda-eierens kone. Her brukte Mejia Godoy den enkleste og mest jordnære av alle Mellom-amerikas musikkformer. Skulle vi finne en norsk parallell, måtte det bli dansebandmusikken som dyrkes på Titano-festivalen. Misa Titano kunne være et passende navn på en slik Harrymesse. Jeg mener dette på ramme alvor, og jeg mener at det finnes kvaliteter ved den musikken som det går an å ta tak i og gjøre til en form for kirkemusikk. Dette er for meg en måte å forholde seg til den norske folkesjela på som også kirken kunne gjøre.

Bildet av folkesjela – ikke så entydig

Men bildet av den norske og svenske folkesjela er ikke så entydig som jeg her har gitt inntrykk av. Når sant skal sies, lever vi i en tid hvor det eksisterer et utall samtidige trender. Man kan si at vi er minimalister for tiden – less is more er et uttrykk som brukes som et mantra i deler av norsk musikkproduksjon, men man kan like relevant si at vi er i en maksimalistisk tid. Man kan si at den gjengse smaken spriker totalt. Vi kan den ene dagen nyte en barokk konsert og den neste ha like stort utbytte av å høre på jazz eller folkemusikk, viser eller janitsjar. (I parentes bemerket er det da såre uforståelig hvordan eteren kan være så ensporet full av genren amerikansk/britisk popmusikk) Men det er sant – vi blir mer og mer altetende. Og influeres av stilarter fra himmelstrøk man ikke engang ville komme på å nevne for bare 20 år siden: Fado, mugam, kawalli,

ketzmer, reggae, for å nevne noen få av dem. Og slik er det på mange av de øvrige kunstscener også. Det finnes ikke lenger noen grense mellom musikk og billedkunst, billedkunst og teater, teater og dans, dans og musikk...Det oppstår nye former hele tiden og genre blandes fordomsfritt som aldri før.

Impulser fra hele kloden

Og de norske og svenske folk kommer fra hele kloden. Og de norske og svenske folk oppsøker hele kloden. Vi er til de grader reisende folk som henter impulser fra de utenkeligste steder. Og vi tar del i en stor folkevandring. Dette er trekk som kanskje er tydeligere i byer som Oslo og Stockholm enn de fleste steder i nord-Sverige eller Nord-Norge, men det finnes vel snart knapt et dalføre i hvertfall i Norge som ikke har et asylmottak?

Når vil en kantor ta kontakt med kunstnere innen den edle resitasjonskunsten innen Islam, hvor hellige tekster synges under moskeenes hvelv (selv om de ikke kaller det sang)?

Når kan vi oppleve at religionsdialogen tar kunstneriske former? Islam og Kristendommen har levd side om side i århundrene i mange land, i dyp respekt for hverandre, og med en anerkjennelse av at religionene har samme opphav i patriarken Abraham. En kristen fra det 5. århundre vil kjenne seg mer hjemme i en moske i dag enn i en evangelikal kirke i USA for eksempel Det skulle være fullt mulig å finne sanggrupper og reciters fra Pakistan, Iran, Syria. Libanon som er interessert i samarbeid.

I den tid vi lever i, hvor hele sivilisasjoner konfronterer hverandre anført av folk på begge sider som har maktpolitiske motiver for å nøre opp om fremmedfrykt, i denne tid er det viktig å snakke sammen, men den raskeste veien mellom to hjerter går gjennom kunst. Og jeg vil holde musikk for å være kunstens mest intime språk.

Det vil være et fredsarbeid med både lokal og internasjonal betydning om de som staker ut kursen for menighetenes kultur- og musikkarbeid begynner å strekke hender over religionsgrensene. Det byr på store utfordringer, for innen deler av Islam finnes det stor skepsis mot både musikk som sådan og mot billedkunst. Men dette kjenner vi jo igjen fra noen kriker og kroker i den kristne verden. Vi har hatt vår billedstorm vi også, og det er ikke lenge siden domorganisten i Molde nektet koret Skruk å synge religiøse folketoner i kirken fordi de lot seg akkompagnere av el-piano. Den typen angst tar det tid å bygge ned – men har det gått her hos oss, tror jeg at det på sikt kan skje for eksempel i et muslimsk land som Syria. Jeg har nettopp gjort opptak av kristne og muslimske tekster i muslimenes største helligdom i Damaskus. Og jeg kjenner mange muslimer i Norge som ser på kirken som et forbilde i forhold til hvordan man omgås kunst fra religiøst hold. De ønsker det samme i Islam.

Desperat viktig for alle?

Når vil en kantor og en prest gjøre et unntak og se bort fra de tradisjonelle, kirkemusikalske verk som motetter, messer og kantater, og heller søke samarbeid med videokunstnere og teaterfolk om å sette opp dypt alvorlige messer og forestillinger med musikk, installasjon og drama som belyser et tema som er desperat alvorlig for folk i vår tid?

Og hvordan kan vi gjøre menighetens vanlige gudstjeneste til noe viktig? Noe som føles desperat viktig å delta i for alle, ikke bare for de ”innfødte”? Hvordan kan vi mest mulig konkret levendegjøre hverandre som gudsbilder, som kristusbilder? Hvordan kan vi skape en liturgi som forsterker kjærligheten i verden?

Den som visste det? Det kan virke temmelig hovmodig å i det hele tatt forsøke seg på et svar.

Redefiniering av kunstlivets rolle

For tiden foregår det store endringer på kunstscenen, spesielt innen noen kunstarter. Egentlig dreier det seg om at kunstnere, særlig innen billedkunst og teater kjemper en kamp for å gi kunsten betydning og viktighet. Og jeg tror at kirkens manglende betydning i det store bildet er en medvirkende årsak til kunstlivets redefinering av sin egen rolle.

Billedkunsten har vært førende, slik det ofte har skjedd tidligere. Man har definert seg ut fra kontekst, gjort publikum til medskapere i den forstand at det først er den sammenhengen et verk opptrer i som gir det mening. Billedkunstnere har fått en sterkere og annerledes type bevissthet om at det er betrakterens egne tanker, ideer og referanser som er avgjørende for bildets eller skulpturens, installasjonens budskap, viktighet og betydning. Kuratorer er blitt viktige. De setter verkene inn i en helhet, skaper en verden av samspill mellom kunstverk, kontekst og publikum. Vi snakker virkelig om å levendegjøre både kunsten og menneskene den forholder seg til!

Vi har fått billedkunstnere som ved å plassere et verk inn i en situasjon – for eksempel i forhold til en politisk begivenhet eller en konfliktsituasjon, gjør at verket blir til noe som er i samspill med virkeligheten omkring, og i noen tilfeller også påvirker virkeligheten og tar del i en debatt helt konkret og direkte. Kunstverket er av en slik karakter at det ikke lever uten samspillet med konteksten. Sammenhengen, det virkelige livet, blir en nødvendig del av selve verket. Langt på vei tror jeg film- og TV-mediet har vært en viktig forutsetning for de nye ideene. Vi snakker om en dokumentarisk måte å være kunstner på.

Ny praksis i teaterens skapelseprosesse

I teaterverdenen, i Europa anført av bl.a. Theatre du Soleil i Paris, i Norden av Unga Klara ved Stockholm Stadsteater, har man begynt en praksis der dokumentasjon og interaksjon med publikum i selve skapelsesprosessen er sentrale elementer. Teateret bestemmer seg for et tema, la oss si vold mot kvinner. Så setter man et ensemble i gang, i samarbeid med en dramatiker med å utrede temaet. Det skjer gjerne i forbindelse med et seminar der fagfolk på det området som skal belyses trekkes inn. I vårt tilfelle vil det kunne si psykologer, jurister, sosionomer, familieterapeuter osv. I tillegg trekker man inn folk som er berørt av problematikken. Kvinner som selv har opplevd vold i hjemmet, barn av voldelige fedre, kvinnenes foreldre, kanskje også menn som har gått i terapi for å slutte å slå. Hele ensemblet, fra dramatikerens som skal skrive stykket, via skuespillerne til lysdesigner og regissør er med på seminaret.

I et slikt seminar sirkler man inn hovedaspekter ved fenomenet vold mot kvinner. Så setter man av tid til en researchperiode hvor dramatikerens får møte folk som kan fortelle konkrete, autentiske historier. Dette utkrystalliserer dramatikerens til et manus som bearbeider stoffet i en kunstnerisk form som er egnet for teaterscenen. Så kommer perioden da dette stykket skal settes opp. Da trekker man på nytt inn fagfolk og berørte parter til å være med på å kvalitetssikre autenticiteten og troverdigheten. I denne fasen bringes også grupper av et tenkt publikum inn i bildet som responsgrupper. Ofte søker man seg da inn mot grupper som ikke tilhører det faste teaterpublikumet ved de store institusjonsteatrene. Slik søker man å oppnå man at teater ikke bare er en erfaring for et bestemt sjikt eller klasse, men får et nedslag i brede deler av folket.

Denne metoden er en motkultur mot den formen for teater som lovpriser regissøren. Slik lovprisning har det vært mye av i vår tid, ofte på bekostning av forfatteren, dramatikerens og den forvaltning av et innhold som selve tekstgrunnlaget står for. Den dokumentariske metoden opponerer mot den typen teater som imponerer folk med teknologi og siste skrik innen design. Og med arbeidsmetoder som forholder seg til levende mennesker og virkelige hendelser oppnår man en god del. Man har for det første skapt dramatikere som har med livet selv å gjøre. Selvsagt er alt bearbeidet med kunstens

kriterier i bunnen for vurdering av kvalitet, og det oppstår underveis mye som fortsatt kan rubriseres som dikt og forbannet løgn. Vi snakker ikke om dokumentar i TV-mediets forstand. Men det blir ikke et skrivebordsprodukt, eller et stykke føleri fra virtuose regissører. Det er ikke blendende oppsetninger som i øyeblikket og påfølgende dag i avisen får store oppslag og mye åtgåum, men som knapt huskes når neste skrik lyder. Det er livsnært, og det angår folk på en dramatisk aktuell måte. Teateret blir viktig.

Det underlige er at når jeg leser om slike kunsttendenser og opplever det selv, så streifer tankene messen.

Messen pretenderer å ta livet på alvor. Messen pretenderer å være viktig i mange menneskers liv. Men det er ofte langt derfra til å se pretensjonen bli til virkelighet.

Jeg tror gudstjenestens krise bare i beskjeden grad handler om former i betydningen stilarter og estetikk. Selv har jeg arbeidet med messens form i årtier. Ny musikk, nye bilder, nye ord, dans, alle sanser involvert. Mange som skaper messen sammen. Vel og bra og godt og riktig hver tone og hvert trinn, hvert talglys som har brent og hver synkope som har vært spilt.

Men vi får ikke messen til å komme ut av det dødvannet den er i før folk opplever den som viktig for sine liv. Gudstjenestens krise handler først og fremst om innhold. Form er viktig for alle kunstuttrykk. Dette er ikke et forsøk på å underkjenne det. Det er heller ikke noe forsøk på å sette opp form og innhold som motsetninger. Men spørsmålet er hvor vi setter inn støtet. Hvor vi legger tyngden av arbeidet med liturgi og gudstjeneste.

Messens betydning i vår tid

Noen ser jo betydningen av messen. Noen er oppdratt til å se viktigheten. Noen har en estetisk tilbøyelighet, en miljø- og klassetilhørighet som gjør det mulig å være på en bølgelengde hvor de makter å gjøre det stykke arbeid å fortolke eget liv inn i messens begrepsapparat. Noen er flasket opp på altervin og så innsydd i hele den liturgiske måten å forstå verden på at vi på en god dag helt reelt klarer å anvende de mange abstraksjoner på oss selv og vår egen virkelighet.

Men hvis vi mener at gudstjenesten er viktig, at det er den som fremfor noe har brakt kirkens historier og bilder helt fram til oss her i vår tid, hvordan skal vi da bære oss ad for at dette skal skje til nye generasjoner og til andre grupper mennesker enn den vi selv tilhører?

Jeg tror vi har en del å lære av det som for tiden foregår på kunstscenen. Jeg tror hele den dokumentariske teknikken, bearbeidingen av stoff fra livet slik det faktisk leves rundt kirkens vegger, kan være en nøkkel – både til å demonstrere gudstjenestens og dermed kirkens viktighet – og til å bringe helt andre folk enn allerede innviede i nærkontakt med sakramentene og evangeliet.

På sitt beste skjer det delvis allerede. Det finnes prester som i nærkontakt med mennesker fra en rik flora av virkeligheter makter å bringe livsnærhet og aktualitet inn i messen. Men jeg tror dette kan skje langt mer systematisk og bevisst enn hva tilfellet er for tiden.

Jeg har lyst til å påpeke en viktig hindring for en slik utvikling: Stikkordet er ”Den pastorale tyngdelov”

Den har gjort seg gjeldende lenge i vårt land. Og jeg gjetter på at den også finnes i Sverige. Den gjør at alle prester graviterer fra et punkt i Abrahams skjød en gang utpå mandag kveld som er fridagen, og i løpet av uka trekkes nærmere og nærmere prekestolen, inntil hun omsider står der søndag formiddag og legger ut de ofte velfunderte tanker, som søndagens tekst setter i gang i henne. Veien fra Abrahams skjød og til kirkens prekestol tar noen dager. Det heter å leve med teksten. Det er faktisk en ganske tidkrevende øvelse. Poenget er at det binder opp mye tid. Det innebærer at

tekstforståelsen og søndagens tema blir filtrert gjennom ett enkelt hode før det slippes løs på menigheten, og hele vår lutherske arv legger stor betydning i at teologien skal læres. Presten lever med teksten for at menigheten skal lære noe som den selv får ansvaret for å anvende i eget liv. Det er en autoritær formidlingsform som understrekes sterkt av arkitekturen som prekestolene i våre kirker er rammet inn av.

Sørgelig lite handler om at teksten skal praktiseres og leves i et dialogisk samspill.

Dette er den pastorale tyngdelov. Og i stor grad innebærer denne tyngdeloven at det blir umåtelig viktig hva presten mener, og dermed blir meninger viktige indikatorer på grad av kristelighet. Meninger, ikke gjerninger.

Seminarer i stedet for preken?

Tenk om vi droppet prekenen? Tenk om den tiden som da ble frigjort – og det er mye tid i løpet av et år - ble brukt til å lage små seminarer rundt søndagens tekst. Der kan grupper av stedets dømte *som dagens tekst angår spesielt* delta i et arbeid med for eksempel å finne kommenterende poetiske tekster, tekster som diktere allerede har destillert ut av det tyntflytende pludderet som verden er så full av? Eller de kan delta med å selv være med på å lage gudstjenestens bønner i samarbeid med prest og diakon? Jeg tror noe slikt ville gi store muligheter for å skape et åpent bønnespråk? Tenk om prekendelen og forbønnsdelen i gudstjenesten kunne flytte sammen, ved at presten og andre fra menighetsstaben *sammen med folk som dagens tekst angår på en særlig åpenbar måte* foretok en brytning mellom dagens tekst og eget liv under bønnens synsvinkel. Det er ikke utenkelig at dette kunne gi en bonus i form av en styrking av sjelsorgsarbeidet! Og for dem som er opptatt av menighetsbygging, er det kanskje noen uante muligheter i en slik praksis?

Hvis nå søndagens tekst for eksempel er Matteus 18, 1-7. Om disiplene som spør om hvem som er den største i himmelriket. Jesus stiller opp et lite barn og sier: Uten at dere vender om og blir som et lite barn, kommer dere ikke inn i himmelriket. Så sier han at den som tar imot et slikt lite barn, tar imot meg, men den som fører på avveier en av disse som tror på meg, for ham var det bedre om han var senket i havets dyp med en kvernstein om halsen.

Folk fra mange miljøer

Et godt utgangspunkt for en rekke viktige temaer fra ethvert nærmiljø. Folk fra mange miljøer kan være med på å lage en messe som belyser teksten i bilder, sanger, drama og bønner: Dette handler om Hvem som er de sterke. Om mobbing. Vold. Løgn og forførelser, idoldyrkelse. Her kommer Skolefolk inn – elever og lærere, kommunepolitikere, næringslivsfolk som har betydning for barns trivsel, ungdom som har befatning med gjengkulturer, mediefolk, artister og kunstnere som har arbeidet med temaene, kinosjefen som velger hvor mange voldsfilmene som skal settes opp på den lokale kinoen, bestyreren på kiosken eller nærbutikken som selger videoer og blader osv... militarisme, man kan velge hvor bredt man vil fortolke teksten. Den har sprengkraft i nesten alle retninger.

Hvis teksten var den rike, unge mann ...

Hvis den var den barmhjertige samaritan ...

Det er bare å la fantasien fly av gårde. Bibelens har i sine kjernetekster en aktualitet som kan ta pusten fra oss. Men vi må hjelpe hverandre til å borde disse tekstene inn i det harde jordsmonnet som forsteiner konflikter og låser oss i fordommer ensretting.

Søke etter Gud i verden

Jeg vet godt at en del steder har man helt siden 70-tallet laget temamesser som likner litt på det jeg snakker om. Men det er noen viktige forskjeller. Vi snakker om en høy grad av offentlig involvering. Og mens temamessene er noe som oftest tar utgangspunkt i et engasjerende tema og så finner tekster som kan belyse dette, er det jeg snakker om her fortsatt en form for gudstjenestearbeid som tar utgangspunkt i tekstrekkene som anvendes i hele kirken. Utgangspunktet må være en søken etter Gud i verden. Ikke at Gud er i kirken og vil ha oss inn på teppet.

Jeg tenker meg en fornyet grundighet og kvalitetsbevissthet, en ganske annen langsiktighet, en bredt anvendt metode i kirkens hovedgudstjeneste, og en snuoperasjon hvor det ikke er presten og hans/hennes arbeid med en preken som når alt kommer til alt blir det faktiske sentrum for gudstjenestearbeidet. Jeg snakker om å vippe en gammel vogn ut av noen hjulspor.

Besudling av det aller helligste

Tilbake til den lutherske tradisjon og spørsmålet om hvordan vi forvalter arven. På tross av alt jeg sier om muslimene og at vi har ting felles med dem, at vi ikke bare bør, men også *må* ha dialog med dem slik verden utvikler seg nå, - på tross av dette, så må vi vite hvor vi står og huske at vi også har et helt annet utgangspunkt. Islam forkynder mye om renhet og hellighet. Om underkastelse og Guds storhet og ukrenkelighet.

Vi tror at Gud har latt seg krenke og tilsmusse, og det på en måte som knapt kan overgå noensinne.

Jeg er av den oppfatning at vi som forvalter en kirkelig arv står i en lang kronologisk rekke av besudlere. Det var en besudling av det hellige som fant sted i stallen i Betlehem da den høyeste kraft tok bolig som et forsvarsløst barn mellom møkkete dyr og fattigfolk. Det var en besudling av det hellige da Himmelsønnen steg over terskelen til huset til Sakkeus. Det var bespottelig. Og det var til de grader en besudling av det aller helligste da skaperen av alt liv lot sin egen sønn utlevere og korsfeste.

De første kristne ble beskyldt for å være urene. Igjennom kirkens historie har evangeliet gang på gang blitt nytolket og gjenerobret nettopp i brytningen mellom renhet og urenhet. Kristi menneskelighet og nærhet til våre møkkete liv har vært et hovedtema i de fleste fornyelsesprosesser. Luther gjorde opprør fordi kirken hadde gjort Kristus for fjern fra folkets alminnelige liv, estetikk og språk. Magnus Brostrup Landstad ble beskyldt for å være besudlet av folkeviser da han skrev salmer. Fordi han nærmet seg de enkle, folkelige ordene. Han videreførte inkarnasjonen ved sin besudling.

De såkalte gitarprestene fra 60-tallet ble offentlig utskjelt for sin lefling med populærkulturen. Billigsalg ble det sagt. De var deler av den samme tradisjonen av besudlere.

Fortsatt besudlergjerning

Vi må alle fortsette besudlergjerningen og vite at den aldri tar slutt. Når det har gått lang nok tid, vil musikkformer som en periode var oppfattet som sekulære, ved sin kontakt med kirken bli sakralisert, slik det har skjedd med mange folketoner som i dag er salmemelodier, men som en gang var danseviser. Da må besudlingen gjeninntreffe i andre former. Vi har allerede i dag en slags religiøs populærmusikk, den amerikanske såkalte praise-stilen eller lovsangsmusikken, som begynner å miste bakkekontakten fordi den blir så åndeliggjort at den ikke bærer jordens lukter. Jordingen av musikken, eller "besudlingen" må fortsette sin stadige prosess, for at vi skal kjenne at evangeliet berører våre liv her og nå. Også skitten fra den kommersielle musikkindustrien må kirken tåle omgang med.

En god salme bærer musikalsk og tekstlig preg av det jordsmonnet den er grodd opp i. Den identifiserer Kristus i den hverdagen dikteren er omgitt av, det mylderet av mennesker hun omgås. Slike salmer har flekker av jord og lukt av svette. De er besudlet av den tiden de synges i. Her er vi i nærheten av en kontinuerlig inkarnasjon.

Vi kristne har et ansvar for å fortsette besudlingen av det helligste på en rekke andre måter. Ved å ta sjanser – gjøre feil – bringe et sakralt repertoar ut i møte med det trivielle livet, bringe det trivielle livet inn i en sakral sammenheng, inn i gudstjenesten. Slik holder man sin egen tradisjon virkelig levende, fordi den da aldri stivner, slik kan man også holde evangeliet levende iblant oss, for det er født til å tilsmusses av vårt såre alminnelige, menneskelige liv. Det er nettopp da det blir et virkelig evangelium.

Det ufattelige sløseriet

Og det er da det ufattelige sløseriet, - som at musikkens vidunderlig gave blir borte i samme øyeblikk som man får den, det er da dette får en dypere mening, men også blir tilført andre dimensjoner – dimensjoner som gjør at det flyktige får del i evigheten – at forgjengelighet blandes med himmelrikets mineraler som aldri forvitrer.

Erik Hillestad